

Álvaro Enrigue
Staigi mirtis

Iš ispanų kalbos vertė Alma Naujokaitienė

R A R A

Vilnius, 2021

Seniausias užrašytas žodis *tenis* – tai užuomina ne apie sportinius batelius, o veikiau apie žaidimą, nuo kurio kilo jų pavadinimas¹, pirmąją sporto šaką, kuriai, kaip ir artimam jo giminaičiui fechtavimui, reikėjo specialaus apavo.

1451 metais Edmundas Leisis, Ekseterio Anglijoje vyskupas, apie žaidimą kalbėjo su vos tramdomu pasipiktinimu, lygiai kaip mano motina apie amžinai nudrengtus mano jaunystės „Converse“ sportbačius: „ad ludum pile vulgariter nuncupatum Tenys.“² Leisio įsake žodis *tenys* susijęs su prastuomenės kalboje paplitusiais posakiais apie raugu atsiduodantį teismų darbą: „prophanis colloquiis et iuramentis, vanis et sepissime periuriis illicitis, sepius rixas.“³

1 Autoriaus gimtojoje Meksikoje ir JAV sportbačiai dažnai vadinami „teniso bateliais“ – *el tenis* (isp.), *tennis shoes* (angl.). (Čia ir toliau – vert. past.)

2 Žaidimą kamuoliu, paprastai vadinamą tenisu (lot.). (Čia ir toliau iš lotynų k. vertė Tomas Riklius.)

3 Begėdiškais pokalbiais ir pažadais, tuščiomis ir dažniausiai melagingomis priesaikomis [sukelia] dažnus ginčus (lot.).

Oteri Sent Meri bažnyčios kolegijoje grupė novicijų išnaudojo dengtą vienuolyno galeriją, norėdami sužaišti keletą mačų su miestelio vaikinais. To meto tenisas buvo daug šiurkštesnis už mūsų laikais: vieni puolė, kiti – gynėsi, nebuvo nei tinklo, nei linijų, taškai būdavo išplėšiami nagais ir dantimis, įmušant kamuolį į angą, vadinamą „kišene“. Kadangi tai buvo Viduržemio jūros šalių vienuolių sugalvotas sportas, jis turėjo išganymo potekstę: vieni dėjosi angelais, kiti – demonais. Tai buvo mirties ir pomirtinio gyvenimo klausimas. Kamuolys – kaip alegorija sielos, besiblaškančios tarp gėrio ir blogio, bandančios prasmukti į dangų, vis tykamos Liuciferio pasiuntinių. Siela be gailėsčio draskoma, visiškai kaip mano teniso bateliai.

Karštakošis Baroko dailininkas Mikelandželas Merizis da Karavadžas, stačiai galvą pametęs dėl žaidimo, paskutinius savo gyvenimo metus praleido tremtyje už tai, kad priešininką teniso aikštelėje persmeigė kardu. Gatvė, kurioje įvyko nusikaltimas, tam įvykiui atminti iki šiol vadinama *Via di Pallacorda* – „tinklo ir kamuolio gatvė“. Karavadžas buvo nuteistas Romoje mirties bausme nukertant galvą ir daugelį metų kaip bėglys slapstėsi Neapolyje ir Sicilijos bei Maltos salose. Tarp atsitiktinių užsakymų jis nutapė siaubingų nukirsdinimo scenų, kuriose pats buvo nurėžtų galvų modeliu. Paveikslus siūsdavo popiežiui arba jo atstovams kaip simbolinę duoklę, tikėdamasis sulaukti jų malonės. Vėliau, sulaukus trisdešimt aštuonerių, jam pagaliau buvo atleista, bet pakeliui į Romą, Toskanos pakrantės Porto Erkolės kaimelyje jį peiliu subadė Maltos ordino riterių pasiūstas žudikas. Nors Karavadžas kardą ir durklą valdė taip pat meistriškai kaip raketę ir teptukus, sifilio sukeltos haliucinacijos bei apsinuodijimas švinu buvo taip jį išsekinę, kad nepajėgė apsiginti. „Sepius rixas.“¹

1 Dažnus ginčus (lot.).

Prieš keletą metų dalyvavau vienoje iš trijų šimtų tūkstančių knygų mugių, kone kiekvieną savaitę vykstančių ispanakalbėse šalyse. Vietiniam literatūros kritikui aš pasirodžiau toks nepakenčiamas, kad jis neatsispyrė pagundai kliūstelėti priekaištų mano adresu. Neradęs nei laiko, nei pakankamai jėgų perskaityti knygą ir sumaišyti ją su žemėmis, savo tinklaraštyje parašė: „Kaip jis drįsta rodytis viešumoje avėdamas tokius nudrengtus sportbačius?“ „Vanis et sepissime periuriis illicitis!“¹

Nenuostabu, kad kiekvienas, kuris jaučiasi turįs nors šiokią tokią galią, privalo pasisakyti prieš tenisą ar sportbačius. Aš irgi dažnai tuščiai aušinu burną dėl paauglio sūnaus „Adidas“ kedų. Neišlendame iš sportbačių tol, kol avėti juos lietingą dieną tampa nebeįmanoma. Nieko keisto, kad bet kuris, užimantis kokią nors padėtį valdžioje, jų nekenčia, kadangi sportbačiai tiesiog nedera su jų planais.

Kai ši knyga pirmąkart pasirodė ispanų kalba, kanadiečių rašytojas ir labai brangus mano draugas papasakojo apie tai savo tėvui, ir jį ši žinia be galo sujaudino, mat, jo manymu, grožinėje literatūroje turėtų atsirasti derama vieta romanui apie tikrą tenisą. Jis nemoka ispanų kalbos, tačiau puikiai supranta prancūziškai ir itališkai, taigi, yra visai pajėgus perskaityti knygą, parašytą mano gimtąja kalba, todėl gavo egzempliorių, atsiųstą jam iš Ispanijos, ir su žodynu šį perskaitė. Negaliu įsivaizduoti didesnės garbės rašytojui, nors nežinau, ar knyga mano draugo tėvui patiko. Kad išgelbėtų mane nuo mano paties fantazijų, jis parašė šešių puslapių laišką, kuriame nurodė viską, kas žaidime fiziškai neįmanoma, neegzistuojančias taisykles, kurias sugalvojau, kad galėčiau išdėstyti tai, apie ką pasakoju šioje knygoje. Laiškas atskleidžia, kad tikrasis menas yra gebėti skaityti, o ne rašyti, ir tai yra puikus ištikimybės liudijimas – jo sūnaus draugas yra jo draugas.

¹ Tuščiomis ir dažniausiai melagingomis priesaikomis (lot.).

Komentuodamas kai kuriuos romane aprašytus seksualinius įvykius jis pažymėjo: „Dabar aš žinau, kodėl judu su mano sūnumi esate draugai.“ Tai rodo bendrystę. Tokiu būdu jis man pasakė, kad jeigu pažinotume vienas kitą, jis atleistų mano trūkumus taip pat, kaip atleidžia savo sūnui. Ir dar jo laiškas byloja apie autoritetingumą. Ne tokį, koks ateina su amžiumi ar užimant tam tikrą padėtį, nes esu gerokai perkopęs keturiasdešimtmetį ir pats jau tėvas, bet tokį, kuris yra pagrįstas asmenine patirtimi. Mano personažai žaidžia *pallacordą*, žaidimą, kurio taisyklės nežinomos, tačiau fizinė atmintis, kaip tikra teniso raketė jaučiama rankoje, pojūtis, kaip atmušamas tikras teniso kamuoliukas, paskatino mano draugo tėvą pareikšti pretenziją dėl tikrumo. Tačiau vieninteliai tikri dalykai romane yra jį sudarančių raidžių, žodžių ir sakinių sekos bei popierius, ant kurio jie atspausdinti. Tai, ką jie sukuria skaitytojo galvoje, yra asmeniniai ir unikalūs judančių objektų peizažai, turintys tik vieną bendrą bruožą – jų nėra. Žaidimas, žaidžiamas romane, turi viską, kas susiję su tuo romanu, ir neturi nieko bendro su tikrove. Ir netgi tokiu atveju mes linkę tvirtinti, – kaip ir padarė mano draugo tėvas, – kad vienoje ar kitoje knygoje tam tikrais dalykais reikia tikėti, o tam tikrais – ne. Tarsi personažo numestas kamuoliukas galėtų iš knygos išriedėti ant grindų ir sustoti, atsimušęs į mūsų sportbačius.

Renesanso laikų britų komedijos *Eastward Ho* spektaklio pradžioje tarnas vardu Gyvas Sidabras pasirodo scenoje su apsiaustu ir naminiu apavu – šlepetėmis storais vilnoniais padais, kurios yra mūsų teniso batelių pirmtakės. Jo šeimininkas, sunerimęs dėl to ir laikydamas šitai ženklu, kad jaunuolis netrukus pateks į sukčių, lošėjų ir žudikų šutvę, pakelia jo apsiaustą. Prie tarno diržo kabo kalavijas ir raketė. Esama ir daugiau autoritetingų asmenų, kurie apie esminius žmogaus trūkumus sprendžia iš sportbačių, tokie yra motinos, tėvai, kritikai, vyskupai ir viršininkai.

Kai nusidėvi odiniai batai arba nudyla jų pakulnės, nešame pas batsiuvį, kad suteiktų jiems liūdną plastikos chirurgo patobulinto veido naujumą. Teniso bateliai, arba tiesiog sportbačiai, yra vieninteliai ir nepakartojami – nebepataisomi, tačiau kokie vertingi jie tampa dėl visų tų žymių, kurias palieka klaidingi mūsų žingsniai. Pirmąją mano „Converse’ų“ porą ištiko staigi mirtis. Vieną dieną grįžęs iš mokyklos jų neberadau – mama juos jau buvo išmetusi.

Ne veltui Meksikoje, kalbant apie kieno nors mirtį, sakoma: „padžiovė sportbačius“, „nudrožė paskui sportbačius“. Mes esame tokie, kokie esame, nebepataisomi, įsukti į irimo procesą ir pasmerkti. Avime sportbačiais. Blaškomės tarp blogio ir gėrio, tarp laimės ir atsakomybės, tarp pavydo ir sekso. Kaip siela be vietos – iš vieno aikštelės galo į kitą. Tai – kamuoliuko perdavimas.

PIRMAS SETAS, PIRMAS ŽAIDIMAS

Kairės rankos nykščiu, smiliumi ir didžiuoju pirštu jis pajuto kamuolio odą. Kelis kartus atmušė jį nuo grindinio, dešinėje rankoje sukiodamas raketės rankeną. Neskubėdamas žvilgsniu įvertino aikštelę, dėl pagirių ryški vidurdienio saulė nepakenčiamai akino. Giliai įkvėpė – teniso varžybos, kurios tuoj prasidės, buvo gyvybės ir mirties klausimas.

Nusišluostė prakaitu tviskančią kaktą ir vėl pasukiojo kamuoliuką tarp kairės rankos pirštų. Keistas tai buvo kamuolys: labai apspuręs, lopytas perlopytas ir šiek tiek mažesnis už įprastą, pagal kietumą, neabejotinai prancūziškas; ir atšokdavo greičiau negu oro pripildyti kamuoliai, su kuriais buvo įpratęs žaisti Ispanijoje. Jis pažvelgė į žemę ir kojos pirštų galais pakrapštė kalkėmis nubrėžtą liniją, žyminčią jo aikštelės ribas. Trumpesniąja koja atsistojo šiek tiek už linijos: netikėtumo faktorius, dėl ko jis buvo nenugalimas su kardu, galbūt padės ir žaidžiant rakete.

Jis išgirdo, kaip kitoje tarp jų ištemptos virvės pusėje nusikvatojo varžovas, laukiantis kamuoliuko padavimo. Kažkuris jį atlydėjusių padugnių sumurmėjo kažką itališkai. Vieną iš jų šutvės atpažino – tą vyrą ereliška nosimi, raudona barzda ir liūdnomis akimis, šventojo mokesčių rinkėjo modelį paveiksle „Šv. Mato pašaukimas“, kurį Šv. Liudviko prancūzų bažnyčia didžiavosi ką tik įsigijusi. Metė kamuoliuką aukštyn ir suriko: *tenez!* Pajuto, kaip įsitempė džiovinėtų žarnų pynė, kai jis iš visų jėgų dunkstelėjo į jas.

Jo varžovas nusekė akimis kamuoliuką, skriejančią galerijos stogo link. Tas pataikė į vieną iš kampų. Ispanas nusišypsojo – pirmasis jo padavimas buvo klatingas, nepaliečiamas. Anas, įsitikinęs, kad šlubis jam nėra varžovas, jautėsi visiškai ramiai. Skubriu ir šaižiu balsu, kuriais ispanai perveria sienas ir mintis, poetas pareiškė: jau geriau šlubis negu pyderas. Kitoje aikštelės pusėje jo pokšto niekas neįvertino. Tačiau kunigaikštis iš savo vietos dengtoje galerijoje stebėjo jį su šelmiška padaužos šypsena.

Ilgainiui poeto aikštelės teisėjas taps Ispanijos valstybės tarnautoju, nes titulas suteikė jam tokią teisę, bet iki 1599 metų rudens jis daugiau nieko nebuvo nuveikęs, tik susižalojęs kūną, pakenkęs geram savo namų vardui, privertęs sugniužti iš nerimo savo žmoną ir vedęs iš proto karaliaus favoritus. Tai buvo žemaūgis, kresnas ir drąsus žmogus. Apskritaveidis, beveik komiška smailia nosimi, greipfrutų sėklų formos akimis, dėl ko jo žvilgsnis atrodydavo pašaipus net ir tada, kai būdavo nuoširdus, trumpais garbanotais plaukais ir apšepusiu smakru, dėl kurio atrodė kvalesnis, nei buvo iš tikrųjų. Žaidimą stebėjo su panieka ir pašaipiai, kaip ir visa kita, įsitaisęs po medine arkada, į kurios lubas turėjo atsimušti kamuoliukas, kad padavimas būtų laikomas geru.

Lombardas stovėjo aikštės centre už bazinės linijos. Palinkęs į priekį ir kumtelėjęs jis laukė atšokant ispano mesto kamuoliuko. Jį atlydėjusi dykūnų šutvė šįkart pagarbiai tylėjo. Poetas smūgiavo

ir vėl iškovojo tašką. Jis nukreipė kamuoliuką į palubę beveik savo pusėje, ir šis nukrito taip, kad varžovui jį atmušti nebeliko jokių šansų. Kunigaikštis šūktelėjo rezultata: trisdešimt : *love*¹, nors iš tikrųjų jis pasakė „lof“. Italai suprato kuo puikiausiai.

Ilgavęs pasitikėjimo, ispanas nusišluostė dešinės rankos delną į kelnes. Kairėje pasukiojo kamuoliuką. Poetas smarkiai prakaitavo, todėl net nereikėjo jo paspjaudyti. Ne karštis, o karštinė kamavo tuos, kurie nusileidę į drebulių skaistyklą jau bandė atsigauti po besaikio gėrimo. Pasukiojo nutirpusį kaklą į vieną ir į kitą pusę, užsimerkė, rankove persibraukė burną. Tvirčiau suspaudė kamuoliuką. Tas neįprastas rutulys turėjo kažką netaisyklingo, sakytum buvo ne kamuoliukas, o talismanas. Štai kodėl jo padavimai buvo tokie veržlūs, toptelėjo jam; kai teks pereiti į gynybinę pusę, o kamuoliukas grįš į savininko rankas, reikės būti labai atidžiam.

Suspaudė raketę ir išmetė kamuoliuką aukštyn. *Tenez!* Smogė į jį taip stipriai, kad vėl pastatęs savo šlubąją koją ant grindinio pajuto, jog žemės rutulys sekundės dalį, regis, nustojo suktis. Kamuoliukas aiškiai atšoko nuo galerijos pastogės. Lombardas įsitempė visu kūnu. Ispanas bandė atsikirsti stipriai, bet nesugebėjo. Padėtis nepasikeitė: laimei, kamuoliukas atsimušė į vieną iš stulpų, o kai atšoko, pasisekė jį nutverus kalti į aikštelės galą. Gera atomazga, bet manevras užtruko per ilgai, o vienintelis būdas, kuriuo poetas galėjo atsikirsti savo varžovo patirčiai aikštelėje, buvo staigmena. Lombardas be didelių pastangų atsitraukė atakupstas ir įkalė toki smūgi, kurį pasiūsti atgal poetui nebeliko jokių šansų.

Trisdešimt : penkiolika, šūktelėjo kunigaikštis. Vienintelis patikimas asmuo iš lombardo palydos buvo jo aikštelės teisėjas – tylus ir anksčiau laiko susenęs matematikos mokytojas. Jis nuėjo į aikštelę pažymėti kreida tą vietą, kur buvo nukritęs kamuoliukas. Prieš

¹ Terminu *love* (angl. „meilė“) tenise įvardijamas nulinis rezultatas, tai yra „nulis taškų“.

dėdamas kryžiuką jis atsigręžė į ispano teisėją. Kunigaikštis, abejingai gūžtelėjęs pečiais, sutiko, kad vieta pažymėta tinkamai.

Poetas neskubėjo grįžti į savo vietą. Prisiartinio prie galerijos, pasinaudojęs tuo, kaip neskubriai matematikos mokytojas žymėjo aikštelę. Jis puikiai žaidžia, pasakė kunigaikštis, kai poetas atsidūrė netoliese; tau taip nepavyktų net ir sėkmingiausią dieną. Poetas įkvėpė pilnus skruostus oro ir švokšdamas išpūtė. Aš negaliu pralaimėti, pareiškė jis. Ne, negali, pritarė jo krikštatėvis.

Kitas taškas buvo iškovotas suktai ir atkakliai. Ispanas gynėsi neatsitraukdamas nuo sienos, atmušinėdamas kamuoliukus taip, tarsi jį pultų visa armija. Parodyk jam, judinkis, vis ragindavo jį kunigaikštis, tačiau kaskart, kai pavykdavo šiek tiek prasiveržti į priekį, varžovo jėga bloksdavo jį atgal. Lemiamą akimirką jam teko atlaikyti stiprų, greitą ir netikėtą smūgį atsukant savo varžovui nugarą – įspūdingas, bet nelabai patogus sprendimas. Lombardas skubiai atmušė kamuoliuką ir vėl ramstė sieną. Kamuoliukas nukrito visai šalia kišenės, jei būtų pataikęs į ją, – dailininkas iškart būtų laimėjęs žaidimą. Trisdešimt : trisdešimt, lygiosios, šūktelėjo kunigaikštis. *Parità*¹, pripažino mokytojas. Poetas smūgiavo į kamuoliuką, kuris pataikė į galerijos kraštą. Į vidų ir negrįžtamai. Keturiasdešimt penki : trisdešimt. Persvara, sušuko ispanų didikas. Matematikas ramiai linktelėjo.

Dėl kito taško buvo varžomasi labiau gudrumu nei jėga – poetas nesileido užspendžiamas į kampą ir galiausiai jam pavyko priversti dailininką sužaisti kampinį. Įveikė jį pirmuoju staigiu smūgiu. Žaidimas, sušuko kunigaikštis. *Cacce per Spagna*², paantrino mokytojas.

1 Lygiosios (it.).

2 Medžioklė Ispanijai (it.).